

MEVLEVİ AYINLERİNDE KULLANILAN ENSTRÜMANLARDAN REBAB, NEY VE KUDÜM'ÜN YERİ

Uzm. Seda DÜZYOL

T.C Haliç Üniversitesi Konservatuvarı

ÖZET

Mevlevî Âyinleri; Hz.Mevlânâ' nın ebedî âleme intikâlinden sonra ona ve onun düşüncelerine âşik insanların kurdukları “Mevlevîlik” tarikatının ürünleridir.

Ölüm gününü Hakk'la vuslat, sevgiliye kavuşma günü sayan Hz.Mevlânâ, ölümünü bu dünyadan ebediyete gidiş ve sonsuzluk alemine doğmak olarak nitelendirmiştir. İnsanlığa sevgi, hoşgörü, iyilik, doğruluk ve güzel ahlâk Hz.Mevlânâ'nın yüzyıllar boyu tüm insanlığa uzanan bir felsefesi olmuştur.

Mevlânâ'nın büyük bir din ve sanat bilgini olarak mûsikî hakkında yüceltici fikirleri vardır. Mevlana, mûsikîyi bütün maddî ve fizikî olayların üstünde tamamen ilâhî bir boyutla benimsemiştir. Bu sebepten dolayı, mevlevihâneler, mânevî eğitim işlevlerinin yanı sıra o dönemin güzel sanatlar akademileri yahut konservatuvarlarıdır.

Mevlevîlerin zikri olan sema, mutlaka mûsikî eşliğinde yapıldığından, mevlevihâneler de nazarî ve amelî mûsikî eğitimi yaptırılmış, bu sebeple Türk Mûsikîsi'nin en büyük bestekârları mevlevihânelerden yetişmişlerdir. Mûsikî sanatımız üzerinde Mevlevîliğin tesiri de çok büyüktür.

Mevlevîlik deyince ilk akla gelen terimlerden semâ, mûsikî nağmelerini dinlerken aşka gelip hareket etmek, kendinden geçip dönmektir. Hz.Mevlânâ zamanında, belli bir nizâma bağlı kalmaksızın dînî ve tasavvûfî bir coşkunluk vesilesiyle icrâ edilmiştir.

Mevlevî Ayinlerinde insan sesinin yanı sıra enstrümanlara da çok önem verilmiştir. Mevlevî ayinlerinde kullanılan enstrümanlar dan Rebab, Ney ve Kudüm ayinlerin olmazsa olmazlarından. Özellikle bu üç enstrüman Türk Tasavvuf düşüncesi açısından da önem teşkil etmektedir.

Bu çalışmada kaynak tarama yöntemi kullanılmış olup, bu enstrümanların Mevlevî müziğindeki öneminin vurgulanması amaçlanmıştır, Mevlevîlik ile ilgili özet bir bilgi verildikten sonra Mevlevî Ayinleri anlatılmış ve Mevlevî Ayinlerinde kullanılan

enstrümanlardan üç tanesi (Rebab, Ney, Kudüm) tarihsel, yapısal, görsel ve işitsel olarak ele alınmıştır.

IMPORTANCE OF RABAB, NEY AND KUDÜM USED IN MEVLEVİ RITUALS

Seda DÜZYOL

Republic of Turkey Haliç University Conservatory

ABSTRACT

Mevlevi Rituals are the products of the “Mevlevi Order” established after Mevlana’s death by the people who were in love with Mevlana and his ideas.

Mevlana, considering his day of death as the day of reaching God, in other words, reaching the beloved, defined his death as a step to the eternity. Mevlana’s philosophy embracing the humanity requires humanism, love, tolerance, goodness, honesty and good morals for centuries.

Mevlana, a great religion and art scholar, has significant ideas over music. Mevlana adopts the music with a complete divine love beyond all the earthly and physical events. Therefore, the Mevlevi lodges, besides their spiritual missions, were the fine arts academies and conservatories of that period.

“Sema”, the Mevlevi ritual, is performed with the musical company, that’s why theoretical and practical musical education was given and the greatest composers of the Turkish music were trained in the Mevlevi lodges. Mevleviyeh has a great impact on our musical art.

“Semâ”, one of the well known terms of the Mevleviyeh, means “being entranced dancing and turning around oneself while listening to Mevlevi music”. Mevlevi music was performed during the period of Mevlana with a religious and sufi passion without relying on any certain musical order.

Both human voice and the instruments have a great importance during the Mevlevi Rituals. Rebab, Ney and Kudüm, some of the instruments played during the Mevlevi rituals

are the prerequisites of these rituals. Especially those three instruments are very important in terms of the Turkish Sufi philosophy.

In this study, the method of literature review was used and the importance of those instruments in the Mevlevi music was aimed to highlight. After a brief information about the Mevleviyeh, the Mevlevi rituals were mentioned and three of the instruments used during the Mevlevi rituals (Rebab, Ney, Kudüm) were analyzed historically, structurally, visually and aurally.

1. MEVLEVİLİK

Mevlevilik Mevlânâ Celâleddin Rûmi adına, oğlu Sultan Veled tarafından kurulan tarikatın adıdır. Bu tarikat Sultan Veled tarafından kurulmuş ve Mevlana'nın fikir ve hareketleri paralelinde bugünkü şeklini almıştır. Mevlana aşkı ve fikirleri ile kendinden sonra gelen bütün zamanları etkilemiştir. Mevlana tam anlamıyla bir aşktır.

Mevlânâ Celâleddin Rûmi (1207-1274) dostlarının katıldığı özel toplantılar düzenler, tasavvufi ve dini sohbetler yapar, şiir söyler, zikrederek sema ederdi. Zamanla bir tören niteliği kazanan bu toplantılar belli kurallara, belli görüş ve düşünce ilkelerine bağlandı. Toplantılarda ney, kudüm, rebab ve benzeri çalgıların çalındığı zikirlerde, törenler daha derli toplu ve ölçülü yapılmaya başlandı.

Mevlânâ'nın ölümünden sonra oğlu Sultan Veled, aynı yoldan giderek, babasının düzenlediği toplantılara ve bunlarda yapılan sema, zikir ve benzeri törenlere, bir tarikat niteliği kazandırdı. Törenlere katılmak, toplantılarda bulunmak, sema meclisine ve zikre girmek için birtakım değişmez ve Mevleviler arasında yaygın olan kurallar koydu. Zamanla bunlara resmî bir nitelik kazandırdı. Mevlânâ'nın oturduğu yeri (sonradan tekke adını aldı) genişletti. Bu toplantılar, önceleri yalnız Konya'da yapılıyordu.

Bu tarikat ilk kurulduğunda, daha sonraki devirlerde teşekkül etmiş olan kurallar, kaideler, ayin biçimi şüphesiz daha oluşmamıştı. O devirlerde Mevlana'dan sohbetler ediliyor, şiirler okunuyor, ney ve rebab ile musiki icra ediliyor ve bu arada şevke gelen, herhangi bir kayda tabi olmaksızın sema ediyordu.

Zaman içerisinde veya zamanın ilerlemesi ile tarikatın adab ve erkani, mutlaka bir ayete, bir hadise, tasavvufi bir gerçeğe dayanılarak yavaş yavaş oluşturulmuş ve en

mükemmel ve son şeklini de XVI. Veya XVII. yüzyıllar da almıştır. Mevlevilik, aşkı, sevgiyi, anlayışı ve duyguyu ön plana alan bir yoldur.

Mevlevi tekkeleri ikiye ayrılırdı. Bunlardan, kalabalık bir grubun yaşamasına, çile çıkartılmaya müsait, büyük ve geniş olan Mevlihanelere “Asitane”, bu teşkilatı olmayıp da belli günlerde toplanılıp ayin yapılan küçük çapta olanlarına da “Zaviye” adı verilirdi. Asitaneler okul, zaviyeler ise birer “mahfel” durumunda idiler. Hz. Mevlana’nın bulunmuş olduğu dergah Konyaydı ve bütün Mevlevi alemin işleri burada yürütülüyordu.

Diğerleri: Afyon Karahisar, Eskişehir, Bursa, Manisa, Gelibolu, Kütahya, İstanbul’da Yenikapı, İstanbul’da Bahariye, İstanbul’da Galata, İstanbul’da Kasımpaşa, Halep, Mısır’da Kahire Mevlihaneleri idi.

Bu okullarda 1001 günlük çilesini dolduran derviş ”dede” ünvanını alır ona bir oda tahsis edilirdi. Her türlü işler için, kıdemine ve olgunluğuna göre bir dede gönderilir ve dolayısıyla bu merkezlerde hiyerarşik bir düzen yer alırdı.

Bu görevler ve silsile şöyledir:

Şeyh, Aşçıbaşı, Kazancı Dede, Aşçı Dede, Meydancı Dede, Neyzenbaşı, Semazenbaşı, Türbedar Dede, Kudümzenbaşı, Baş Dede.

2. MEVLEVİ AYİNLERİ

Mevlevi ayinlerinde, üç önemli sanat dalı bir arada bulunmaktadır. Bunlar musiki, edebiyat ve rakstır. Mevlevi tarikatı, tarih boyunca divan edebiyatının ve çok daha önemlisi Türk musikisinin öğretildiği ve icra edildiği bir ocak olmuştur. Birçok şair, bestekar, ve icracının bu tarikatın mensubu olduğu bir gerçektir. Mevlevihaneler tarihte, konservatuvarların olmadığı devirlerde Türk Musikisinin temeli olmuştur. Aynı zamanda Mevlevihaneler, musiki nazariyatı çalışmalarının da merkezleridir.

Mevlevinin başındaki sikke Mevlana’nın mezar taşıdır, resim hırkası mezarıdır, içine giydiği tennure ve Destegül kefeni, beline sardığı “elfinemed” kuşağı da Hak için halka hizmetin işaretidir.

Mevlevi ayininin başında can’ların, pişrevin başladığı anda kudüm’ün ilk vuruşu darbı ile darb-ı celal diye isimlendirdikleri, ellerini yere şiddetle vurup ayağa kalkmaları, kıyamette

sur'un üflenmesi ile bütün ölmüşlerin mezarlarından çıkmasıdır. Çünkü kudümün o ilk darbı da Allah'ın "Kün" (Ol) emri olarak telakki edilir.

Sema'a başlama ve bütün mukabele, kıyamet gününü temsil eder ve her selamın da ayrı bir tasavvufi manası vardır.

1. Selam: Allah'ın yüceliğini bilmesi kendi kulluğunu idrak etmesidir.
2. Selam: Allah'ın, kıyas kabul etmez kudret ve kuvveti karşısında, kulun hayranlığını ifade eder.
3. Selam: Bu hayranlığın "Allah aşkına" dönüşmesidir ve bu aşkla şevk'in bir araya gelmesidir.
4. Selam: Rabbin ululuğunu Hakke'l-yakin mertebede gören kul'un kulluğunu tam anlamıyla idrak etmesi ve bu kulluğa devamda sabit bir duruma gelmesidir ki bu sebeple 4. Selamdaki semazenlerin, yalnız kendi etraflarında dönüp, semahaneyi artık dolaşmamaları yani "direk bağlamaları" bu konuda sabit-kadem olmayı, artık bu telakkiden, bu makamdan geri dönülmeyeceğini belirtir.

Bu dört selam, aynı zamanda tasavvuftaki şeriat, tarikat, hakikat, marifet tasnifine de uygundur.

3. MEVLEVİ AYINLERİNDE KULLANILAN ENSTRÜMANLAR

Rebab: Gövdesi Hindistan cevizi, göğsü yayın balığı derisi, üç telli olan bir çalgıdır. Özellikle Mevlânâ'nın eserlerinde bu enstrümanla ilgili çeşitli misaller mevcuttur. Sultan Veled'in Rebabname adlı müstakil bir eseri vardır.

Kudüm: Özellikle tekkelerde kullanılan, bakır kâseler üzerine deve derisi gerili küçük iki davuldan oluşmuş usul vurma aracıdır.

Ney: Klâsik Türk müziğinde ve özellikle tekke müziğinde yer alan, yanık sesli, kamıştan üflemlenmeli bir müzik aletidir. Mevlânâ'nın eserlerinde ney sazına yapılan bir çok atıf mevcuttur.

Zahme: Kudüm vurulurken kullanılan değneklere verilen addır. Genellikle gül ağacından yapılır.

Kemençe: Yayla diz üzerinde çalınan, armudi şekilli gövdesi ağaçtan yapılan üç telli küçük bir müzik aletidir.

Kanun: Dikdörtgen biçiminde, bir köşesi kesik, yassı bir sandık üzerine gerilmiş tellerden oluşan, tırnak adı verilen çalgıçlarla çalınan bir müzik aletidir.

Ud: Klâsik Türk müziği araçlarından, iri karınlı, kirişli, mızrapla çalınan on bir ya da on iki telli bir müzik aletidir. Gövdesi ve gövde üstü kapağı çeşitli ağaçlardan yapılır.

Tanbur: Klâsik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biridir. Mızrapla çalınır. Altı ya da yedi tellidir. Uzun sapı ve gövdesi ile gövde üstü kapağı çeşitli ağaçlardan yapılır.

Def: Zilli bir kasnağa gerilmiş zar veya deriden oluşan bir müzik aletidir.

Halile: Özellikle tekke müziğinde kullanılan zilli vurmali bir sazdır. Çok az bükümlü iki büyük bakır çanaktır.

Bendir: Tekkelerde icra edilen musikide kudümden sonra en çok kullanılan ritim aletidir. Genellikle geniş bir ağaç kasnak üzerine gerili deriden imal edilir. Son zamanlarda çeşitli sun'i malzemelerde kullanılır olmuştur. Önceleri ısıtma yoluyla akort edilirken sonraları kasnak çevresine akort burguları da eklenmiştir.

Bu enstrümanlar dan Rebab, Ney ve Kudüm tasavvufi açıdan önem teşkil etmektedir.

3.1 Rebab

Yaylı çalgılardandır ve günümüzde en çok dini müzikte kullanılır. Rebabın gövdesi Hindistan cevizinden, sapı ve burguları sert ağaçlardan yapılır. Genellikle üç tellidir. Teller at kılı ve bağırsaktadır.

Mevlevilikte rebab ney kadar önemli bir enstrümandır. Hz. Mevlânâ'nın eserlerinde yetmişin üstünde beyitte adı geçmiş Ahmed Eflakî Dede Menâkibu'l-Ârifin'de, on ayrı konuda rebab dan bahsetmiştir. Hz. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled bizzat rebab çalmıştır. Sultan Veled Rebâb-nâme adıyla anılan bir mesnevî yazmıştır. (Bu eserde rebâb Hz. Mevlânâ'nın Mesnevîsinde "neyi" kullandığı gibi bir metafor olarak kullanılmıştır.)

Rebab üç telli bir enstrümandır. Bu tellerden esas melodiyi duyuran tel at kuyruğu kılındandır ve en sola takılır. Diğer iki madeni tel ise rezonans telidir. Bu teller ipek üzerine metal sarımdır.

Rebabın altında, genellikle gövde ile aynı ağaçtan yapılan bir çubuk, tekneyi delerek alttan 15 cm. kadar dışarı çıkartılır. Rebab, dizler arasına sıkıştırılarak çalınır.

Hız. Mevlana'nın rubailerinde de büyük övgü ile söz ettiği rebab, Klasik Türk Musikisinde ve müzik terapisinde de kullanılmıştır.

3.2 Ney

Ney, tarihin çok eski çağlarından beri Türk Musikisinde kullanılan kamıştan yapılan bir nefes-sesli sazdır. Bilhassa dini ve klasik musikimizin icrasında önemli bir yeri vardır. İslamiyet ten önceki devirlerde ney kullanıldığı Sümer kazılarında anlaşılmaktadır. Fırat ve Dicle nehirleri arasında Mezopotamya zamanlarında yüksek bir medeniyet seviyesine çıkmış olan Sümerliler zamanında nefesli saz olarak kullanılmıştır. (*Hayri Tümer, Hz Mevlana ve Ney, Ankara 1964, s. 5*). Ney öncelikle dini, tasavvufi ve ahlaki bir değer taşır. XIII. Yüzyılda Mevlana Celaleddin, Mesnevisi' nin ilk on sekiz beyitinde neyin sevgiliye kavuşamamanın, yani Allah'a ulaşamamanın şikayetini anlattığını ifade eder. Mevlana'nın verdiği bu işaretten sonra ney, Mevlevi ayinlerinin ve Türk tasavvuf musikisinin bir sembolü olarak kabul edilmiştir.

XV. yüzyıldan sonraki dönemlerde Osmanlı sarayında Enderun'daki musiki topluluklarında neye olan ilginin gittikçe arttığı gözlenir. Sultan IV. Murad zamanında sarayda bulunduğu, padişahın vefatından sonra Beşiktaş Mevlevihanesi' ne geçtiği ve saray cariyelerinin arasında ney öğrenenlerin, neyzenlerin, nefir ve musikar denilen ney türündeki nefesli sazları icra edenlerin bulunduğu bilinmektedir. (*Uzunçarşılı, "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı", Belleten, TTK, Ankara, Ocak 1977, C.XLI, sayı: 161, s. 90, 109*), (*Ahmed Akgündüz, Osmanlı'da Harem, OSAV, İstanbul, Eylül 1995, s. 35326: Müslim, C. I, S. 546*).

Neyin Genel Yapısı

Ney, kamıştan yapılan bir sazdır. Genellikle sıcak iklimli ve suyu bol olan bölgelerde, akarsu etrafında ve suya yakın bölgelerde bulunur. Ülkemizde en elverişli bölge, Akdeniz Bölgesi'nin güneydoğusunda Antakya-Samandağ'dır. Bunun dışında İzmir Söke'de ve bu tabiat şartlarını taşıyan bölgelerde de ney yapmaya uygun kamışlar yetişmektedir. Türkiye dışında ise Suriye, Lübnan, Mısır, Tunus gibi ülkelerde ney yetişmesinin yanında, okullarda, konservatuvarlarda ve serbest çalışmalarla öğretilmekte, musiki icralarında önemli sazlara

arasında yer almaktadır. Sesindeki güzellik ve yapısındaki sadelik “neye” ayrı bir özellik katmaktadır.

Ney yapı olarak fazla karmaşık olmamasına rağmen seslerin doğru ve temiz çıkabilmesi, hesaplamaların iyi yapılması ve uygulanmasına bağlıdır. Ney çeşitleri içinde ana ney mansurdur. Diğer neyler, bunun belli oranlarda büyütülmesi ve küçültülmesi ile oluşturulur. Tüm neylerden çıkan seslerin aralıkları temelde aynıdır.

Çalgı, başpare (dudaklık), parazvana, kamyş ve boğum sargı telleri olmak üzere ana dört parçadan oluşur.

Dudaklık (Başpare)

Ney’e nefesin rahat üflenmesini ve dudağa oturmasını sağlayan boynuz, fildişi, kehribar, bağa veya sert ağaçlar olan ceviz, şimşir gibi maddelerin herhangi birinden yapılabilen parçadır.

Parazvana’lar

İlk boğum ağzı ve son boğum ağzı ile son boğumun bitim ucunda olmak üzere iki tane olan parçaların genişlikleri değişir. Her iki tarafta oluşabilecek çatlama önleyen bu parçalar gümüş veya buna benzer nedenlerden yapılırlar.

Boğum Telleri

Boğum birleşim yerlerinde bulunan, süs ve çatlama önlemeye yarayan parçalardır. Çalgının kalınlığına göre 3-7 sargı olabilen bu teller gümüş, bakır v.b maddelerden yapılırlar.

Kamyş

Ney’de olan ve bütün özelliklerin oluşmasına olanak sağlayan ana parçadır. “Kargı” da denilen bir çeşit budaklı kamyştan yapılır. İstenilen tını güzelliği için dış yüzeyinin sert sırcalı, boğum aralık çizgilerinin dar ve de ağırlık açısından hafif olmalıdır.

3.3 Kudüm

Kudüm, vurmali sazlarımızın en önemlilerindedir ve aslen dini müzik çalgısıdır. Kudüm yarımküre biçiminde ve üzerine deri gerilmiş yan yana duran iki bakır çanaktan yapılmıştır. Gerilen deriler, deve derisidir. Arkeolojik araştırmalarda bulunan bazı vurma çalgı kalıntılarına şöyle değinilebilir:

Orta Taş Çağı: Davul Tokmağı

Hitit Uygarlığı Dönemi: Davul

Helenistik Çağ: Def, darbuka

Roma Devri: Def

Mevlevilerin kutsal çalgısı olan kudüme Mevlana zamanında sıklıkla rastlanmaktadır. Bu tarikatın öncüleri olan Sufiler ayinlerinde ney ve kudümü kullanmışlardır. Mevlevihanelerde çok önceleri kullanılagelen bir vurmali çalgıdır. Mevlevi ayinlerinde mutrib'in (çalgi topluluğu) yöneteni usul vuran kudümzenbaşısıdır. Ayin sırasında semazenler, ayak hareketlerini kudümlerin vuruşlarına göre ayarlarlar. Eskiden sadece ney ile birlikte çalınırdı. Diğer çalgılar bu topluluğa sonradan katılmışlardır.

Parçaları ve Hammaddeleri

Tasavvuf müziğinin vazgeçilmez çalgısı kudüm iki büyük tas görünümünde, bir kürenin iki yarıya bölünmüş kesitlerini andırır. Çanak, deri, gerdirme düzeneği, sehpa veya simit ile çalgıç adlı parçalardan oluşur.

Çanak

Kudüme özgü görünümü veren parçalar genellikle bakırdan yapılırsa da pirinçten olanları da vardır. Bakır çanaklılar, günümüzde en yaygın hammadde olan bakır iyice dövülerek şekillendirilir. Bakırın iyice dövülmüş ve düzgün yüzeyli olması ses açısından çok önemlidir. Kalın sesli olanı "düm", ince sesli olanı ise "tek" diye adlandırılır. Kalın sesli çanak diğerinden 2 veya 3 cm. daha büyüktür.

Deri

Çanakların açık yüzeyine gerilen parçadır. Deve derisi veya keçi derisi de kullanılabilir. Bu derilerin kalınlığı 5 mm'dir. Traşlanarak 2 mm 'ye kadar inceltilir. Bu kalınlık genellikle "düm" sesinde 2 mm. , "tek" sesinde ise 1 mm olur.

Gerdirme Düzeneği

İple gerilen kudümlerin dışında bugünkü kudümlerin çoğu vida veya burgu ile gerdirilir. Bu düzenek sayesinde kudüm çalanların en büyük sorunu olan akord düşmeleri kontrol altına alınır.

Sehpa veya Simitler

Mevlevi ayinlerinde mutrib genellikle algılarını yerde aldıklarından kudümler de yere oturtulur. Simitler, kudümün yerde, dengeli ve sabit olarak durmasını sağlar.

Bir dinleti esnasında, kudüm çalan kişi sandalyeye oturduğu zaman gereken yüksekliği sağlamak için sehpa gerekir.

algıçlar (Zahme)

Uçları normal incelikten biraz kalın ve yuvarlaktır. Gül ağacından yapılır, iki parçadan oluşur, elle tutulan yerleri biraz kalın, rahat çalınması için de uçları biraz ağırdır.

4. Sonuç

Türk Müziği algıları, dünyanın hiçbir kültüründe benzerine rastlanmayacak ölçüde çeşitlilik göstermektedir. Başta Mevlevihaneler olmak üzere, çeşitli tekkelerde eserler veren Türk Musikisi, hayatın her alanında tüm zenginliğe sahip olmuştur. “Halk Müziği”, “Türk Tasavvuf Müziği” ve “Klasik Türk Müziği” diye tanımladığımız türler, Türk Musikisinin farklı ortamlarda gelişen dallarıdır.

Türk Musikisinin algıları ait olduğu her ortamın gerektirdiği çalgı bütününe sahip olmuştur ve vurmali, nefesli, yaylı ve telli algılar olarak ayrılmışlardır. algılarımızın bir diğeri özelliği ise musiki, edebiyat eserleri birlik, beraberliği ve evrensel bir dil olma özelliğini taşımaktadır.

Mevlevi Ayinlerinde insan sesinin yanı sıra enstrümanlara da çok önem verilmiştir. Mevlevi ayinlerinde kullanılan enstrümanlar dan Rebab, Ney ve Kudüm ayinlerin olmazsalarındandır. Özellikle bu üç enstrüman Türk Tasavvuf düşüncesi açısından da önem teşkil etmektedir.

Kaynaklar

Kaya Ahmet, Ney Metodu, ağlar Musiki Yayınları, İstanbul 2003

Erguner Süleyman, Ney Metodu, Erguner Müzik, İstanbul 2002

Sarı Ahmet, Geleneksel Türk Müziği algıları, Çanakkale 1985

Salgar Fatih, Mevlevi Ayinleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008

Altınay Yeşim, Türk Müziği Çalgıları, İstanbul 2010

www.mutriban.com

www.neyce.com